

RUSYA ve KIRGIZİSTAN: DEVLETLERARASI İLİŞKİLERİN DİNAMIĞI ve PERSPEKTİFLERİ*

Georgiy RUDOV**

This article analyses co-operation in the Commonwealth of Independent States (CIS), Russo-Kyrgyz economic relations and problems faced by the Russian minority in Kyrgyzstan. Within this respect, security issues form the main focus point of the study. Kyrgyzstan's security challenges and security formations that include Russia are discussed taking into account inter-CIS co-operation.

Diplomatik İlişkilerin Başlangıcı

Rusya ve Kırgızistan arasındaki yeni devletlerarası ilişkilerin temeli, Sovyetler Birliğinin dağılmasından daha önce atılmıştı. Rusya Federasyonu Devlet Başkanı Boris Yeltsin, görevine başladıktan tam on gün sonra, Kırgızistan'a resmî ziyaretle gelmiştir. Ziyaretin sonucunda 21 Temmuz 1991'de esas belge, Devletlerarası İlişkilerin Temeline Dair Anlaşma imzalanmıştır. Bu belgeye göre, onu imzalayan taraflar arasındaki ilişkiler: "egemenliğe özgü haklara saygı ve egemenliklerin eşitliği prensiplerinden hareketle, ekonomik ve diğer baskı türleri dâhil hiçbir güç kullanma ve güç kullanma tehdidi olmadan, toprak bütünlüğü ve sınırların değişmezliği, anlaşmazlıkları barışçı yollardan çözme, iç işlerine karışmama, temel hak ve hürriyetlere saygı, halklara eşitlik ve kendi kaderini tayin hakkı, taahhütleri dürüstçe yerine getirme, karşılıklı iş birliği ve uluslararası hukukun diğer genel kabul görmüş normlarına dayandırılmaktadır".

24 Nisan 1992'de antlaşma onaylanmış ve yürürlüğe girmiştir. İki ay sonra ise Rusya Federasyonu ve Kırgızistan Cumhuriyeti arasında Karşılıklı Yardım, Dayanışma ve Dostluk Anlaşması imzalanmıştır. Her iki belge, uluslararası uygulamada olduğu gibi, ülkelerin resmî dillerinde hazırlanmıştır ve "aynı güce" sahiptir.¹ Bu andan itibaren diplo-

* Makale Rusça'dan Türkçe'ye Karlıgaş Ömürbayeva tarafından çevrilmiştir.

** Georgiy RUDOV; Felsefe doktoru, Rusya Federasyonu'nun Kırgız Cumhuriyeti'ndeki Olağanüstü ve Yetkili Büyükelçisi, Kırgızistan-Rusya Slav Üniversitesi'nin fahri doktoru

¹ Kırgızistan'daki Rusya Federasyonu Büyükelçiliği arşivi, onaylanmış kopyaları.

Avrasya Dosyası, Kazakistan-Kırgızistan Özel, Kış 2001-2002, Cilt: 7, Sayı: 4, s. 205-217.

matik ilişkiler etkin bir şekilde gelişmiştir: öncelikle büyükelçilikler açılmış, egemen cumhuriyetlerin ilk elçileri devlet başkanlarına itimatnameleri takdim etmiştir.

Moskova'daki Kırgızistan Büyükelçiliği, uzun yıllar SSCB Bakanlar Kurulunda faaliyet gösteren Kırgızistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Bakanlar Kurulunun sürekli temsilciliğinin devamı olmuştur. Rusya tarafı ise Kırgızistan'da ilk defa elçiliğini açmıştır.

İki ülkenin ilgili bakanlıkları ve diplomatik kurumları çeşitli yönlerde işbirliğine yönelik çok yoğun çalışma başlatmıştır. Bu, öncelikle; iki taraflı danışmanlık hizmetlerinin yürütülmesi, iş birliği yönelimleri ve güncel sorunların çözümü için farklı düzeylerde diplomatik delegasyonların değişimi; diplomatların stajı; Rusya Federasyonu Dışişleri Bakanlığı ve Kırgızistan Dışişleri Bakanlığı uzmanlarının bilgi alışverişi, ihtisası yükseltme ve kurumların faaliyetlerini tanıma amaçlı karşılıklı değişimdir. Kırgızistan temsilcilerinin kontenjanla Rusya Federasyonu Dışişleri Bakanlığı Diploması Akademisinde ve Moskova Uluslararası İlişkiler Enstitüsünde (MGIMO) eğitimi, ayrıca bu eğitim kurumlarının, Kırgızistan-Rusya Slav Üniversitesinde uluslararası ilişkiler fakültesini ve diplomatik personel kurslarını açmada destek vermesini de kapsamaktadır.

Rusya Federasyonu dış politika kurumları, Kırgızistan Dışişleri Bakanlığına enformasyon bazının oluşturulması, özellikle veri bankasının ve arşiv fonunun genişletilmesi konusunda destek sağlamış, özel uluslararası hukuk literatürü, BDT, BM, AĞİT yayınları dizisi ve diğer kaynakları temin etmiştir.

Bu şekilde, Kırgızistan-Rusya ikili ilişkileri, bağımsızlığının ilk yıllarındaki zorluklara rağmen oldukça dinamik gelişme göstermiştir. Kısa bir zaman aralığında her iki ülkenin devlet başkanları, temsilcilikler, parlamentolar, bakanlıklar ve kurumları düzeyinde görüşmeler yapılmıştır, birçok belge kabul edilmiştir. Bunlarla birlikte çeşitli problem ve zorluklarla da karşılaşmış, ama her iki taraf bu sorunların üstesinden gelmeyi başarmıştır.

Öncelikli Eğilimler

Kırgızistan Cumhurbaşkanı Askar Akayev'in demeçlerinin analizi, cumhuriyetin temel ve uzun vadeli dış siyaset önceliklerinden birinin, Rusya ile çok yönlü ilişkilerinin geliştirilmesi ve güçlendirilmesi olduğunu göstermektedir. Bu, halkların tarihi ve kültürel birliği, güvenlik, siyaset, ekonomik, ilmi ve teknik, sosyal, kültürel ve diğer alanlarda ortak çıkarları ile bağlantılıdır.

.....
: **Rusya Federasyonu ve**
: **Kırgızistan Cumhuriyeti**
: **egemen devletleri**
: **arasında bu ülkelerin iç**
: **ve dış siyaset stratejisini**
: **hayata geçirerek**
: **çıkarların dengelemesine**
: **yardımcı olan siyasî**
: **diyalog gelişmektedir.**
.....

İkili ilişkilere öncelik vermekle, iki ülke devlet başkanları BDT çerçevesinde çok taraflı entegrasyon sürecinin geliştirilmesi için öncülük yapmaktadır. Bu siyasî işbirliği olduğu kadar sosyo-ekonomik ve kültürel-insanı alanlardaki işbirliğini de kapsamaktadır. "Ekonomik ve Sosyal Alanlarda Entegrasyonun Derinleştirilmesi" dördümlü anlaşması (1996) ile Taşkent "Kolektif Güvenlik Anlaşması"na (1992) Kırgızistan ve

Rusya'nın katılmaları bunu ispatlamaktadır.

BDT çerçevesinde iş birliği geliştirilmesinin amacı sadece ilişkilerin canlandırılması değil, bununla birlikte belirtilen alandaki durumu kökten değiştirecek bir yeniliğin getirilmesiydi. Burada Kırgız dış politikasının Rusya ile ikili ilişkiler sürecine ve BDT içindeki çok taraflı işbirliğine karşı tavrı önemlidir. Bu süreçler dengeli olduğunda veya belirli bir ölçüde birbirini tamamladığı durumda sonuca ulaşılmaktadır. Rusya Federasyonu ile bağların güçlendirilmesi, Rusya ile doğrudan ilişkilerinde yeni etkenlerin belirlenmesine katkıda bulunacak olan topluluk içerisindeki çok taraflı entegrasyon sürecinin gelişmesine önayak olacaktır.

Ben BDT'nin arkasındaki geleceğimizi görebiliyorum, ne olursa olsun biz Sovyetler Birliğinin bağları ve gelenekleriyle birbirimize bağlıyız. Bölgede birbirimizi desteklemeden ve işbirliği yapmadan yapamayız. Böyle bir birliğin istikrarı genelde ekonomik entegrasyona bağlıdır. BDT'nin en zor olan oluşma aşaması artık geride kaldı. Bu zor, çok taraflı mekanizma pekişmektedir. Yeni fenomenler ise bölgesel birliklerdir. Böyle bir entegrasyonun uygulanabilir örneği olarak, Rusya ve Beyaz Rusya'nın entegrasyonu gösterilebilir; diğeri ise "Dörtlünün" kurulması- Rusya, Beyaz Rusya, Kazakistan ve Kırgızistan arasında güm-rük birliğin oluşumudur.

Rusya Federasyonu ve Kırgızistan Cumhuriyeti egemen devletleri arasında bu ülkelerin iç ve dış siyaset stratejisini hayata geçirerek çıkarların dengelemesine yardımcı olan siyasî diyalog gelişmektedir. Bu diyalogun gelişmesine ülkelerin parlamentoları da katkı sağlamaktadır. Parlamenterler millî hukukî düzenlemelerin birbirine yakınlaştırılması ve imzalanmış belgelerin onaylanma prosedürünün hızlandırılması için ortak çalışmaların genişletilmesi, BDT bölgesinde ortak hukuk sisteminin oluşturulması, başarılı siyasî, ekonomik, kültürel işbirliği için gerek-

.....
 • **Entegrasyon sürecinin**
 • **geliştirilmesi amacıyla**
 • **BDT Devlet Başkanları**
 • **Kurulu toplantılarında**
 • **üye ülkelerde elverişli**
 • **ortamın yaratılmasına**
 • **katkıda bulunacak**
 • **belgeler imzalanmakta ve**
 • **kilit sorunların**
 • **tartışılmakta olduğudur**
 •

li hukuk mekanizmalarının düzenlenmesi için görüş birliği bildirmektedir. Artık entegrasyon uygarlığının devri başlamaktadır. Fakat, eski Sovyet topraklarındaki birçok ülke buna hazır değildir. Birileri otarşiyi tercih ederken, diğerleri üçüncü ülkelerle ikili birlikler kurmaya çalışmaktadır. Ancak küreselleşmenin meydan okumalarına ve risklerine karşı nasıl tepki verileceği sorusuna hâlen net bir müşterek cevap bulunmamaktadır.

On yıllık işbirliğinin tecrübesi, Rusya ile ilişkilerin ciddi bir içerik incelemesine, ikili ve çok taraflı ilişkilerin temel yönlerinin analizi ve değerlendirilmesine ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir. Çünkü Rusya, tarihi önemi ve günümüz uluslararası ilişkiler sisteminde üstlendiği rolü ile ABD, İngiltere, Almanya, Japonya, Türkiye ve Çin'in yanı sıra Kırgızistan'ı teknoloji, kültür ve enformasyondaki son gelişmelere ulaştırarak kanallardan biridir.

Entegrasyonun Problemleri: Niyetler ve Gerçekler

Belirtilmesi gereken husus, entegrasyon sürecinin geliştirilmesi amacıyla BDT Devlet Başkanları Kurulu toplantılarında üye ülkelerde elverişli ortamın yaratılmasına katkıda bulunacak belgeler imzalanmakta ve kilit sorunların tartışılmakta olduğudur. Böylece Anlaşmazlık Komitesinin kurulması gündeme gelmiş; Rusya, Kırgızistan, Beyaz Rusya, Kazakistan ve Tacikistan arasında en çok kayırlan ülke statüsünün geçerli olduğu Gümrük Birliği kurulmuş, diğer önemli ikili anlaşmalar imzalanmıştır.

Ekonomik sorunlar genellikle ön sıralarda yer almaktadır. BDT Ekonomik Entegrasyon Geliştirme Konseptinin hayata geçirme mekanizması kabul edilmiş, işletmeler arasında üretim iş birliğine yol açacak olan ve entegrasyonu hızlandıracak olan Ulus Ötesi İşletmeler Anlaşması da onaylanmıştır. Anlaşmaya bağlı olarak BDT Topraklarında Faaliyet Gösteren Ulus Ötesi İşletmelerde Sosyal Çalışma İlişkilerinin Düzenlenmesine Dair Anlaşma imzalanmıştır. Bunlara ek olarak ortak tarım pazarı, ortak ulaşım sahasını yaratma prensipleri ve BDT ülkelerinin ulaşım politikası alanında işbirliği ve ayrıca uluslararası yük ve yolcu oto taşımacılığı hakkında anlaşmalar da hazırlanmıştır. Bu faaliyetler şüphesiz BDT çerçevesinde devletlerin işbirliğini

güçlendirmektedir. Perspektifler çok renkli olmakla birlikte gerçekler her zaman niyetlerle uyuşmamaktadır.

BDT devlet başkanlarının BDT gelişmesinin ana yönleri hakkında bildirisini ile güvenlik alanında iş birliği perspektiflerini açıklayan Kolektif Güvenlik Anlaşması, BDT ülkeleri arasındaki ilişkilerin güçlenmesini olumlu etkilemiştir.

1999 yılının önemli gelişmesi Kazakistan, Çin, Kırgızistan, Rusya ve Tacikistan'ın devlet başkanlarının imzaladığı Bişkek Bildirisi ve Şanghay Beşlisi zirvesi olmuştur. Zirvede, 1996 yılında gerçekleşen Birinci Şanghay görüşmelerinde elde edilen başarılar belirtilmiş, Beşlinin bölgesel güvenlik ve işbirliğinin sağlanmasına ve karşılıklı çıkar alanlarında somut iş birliği mekanizmasını oluşturulmasına yönelik ve bugünkü eğilimlere uygun olarak her bir üyenin attığı pratik adımlar olumlu olarak değerlendirilmiştir.

Beş devletin başkanları, istikrarlı ekonomik gelişmenin tesis edilmesi ve bölgede barışın ve istikrarın güçlendirilmesi amacıyla İpek Yolu'nun canlandırılması hakkında Askar Akayev'in "İpekyolu Diplomasisi" doktrinini desteklemişlerdir. Günümüzde uluslararası ortamda meydana gelen önemli değişikliklere dikkat çeken katılımcılar, tarafların ilişkilerinde açık şartlar altında iş birliği ve ortaklığı gerektiren, diğer ülkelere karşı olmayan prensiplere göre hareket edeceklerini açıklamışlardır. Akayev'in doktrini o kadar geniş yankı uyandırdı ki, diğer devlet başkanları da benzer inisiyatifleri BDT sınırları dışında sunmuştur. Bu fikir ABD Senatosunda da tartışılmış ve desteklenmiştir. Doktrin özellikle kültür alanındaki entegrasyoncu ana fikri ortadadır.

Kırgızistan-Rusya ilişkilerine gelince, bu ilişki ülkeleri birbirine yaklaştırmaya yönelik uzun vadeli temele dayanmaktadır. Bu, Kırgızistan lideri ile Rusya'nın yeni devlet başkanının 24 Ocak 2000 görüşmesinde tasdik edilmiştir. Kırgızistan'ın sahip olduğu itibar çok önemlidir, çünkü zirvede 2000-2003 yılı için Suçla Ortak Mücadele Tedbirleri Programı çerçevesinde kaçakçılıkla mücadele hakkında ortak anlaşma hazırlama görevi Kırgızistan'a verilmiştir.

Son zamanlarda Kırgızistan'dan Rusya'ya gidiş ve dönüş için vize rejiminin getirilmesi yönündeki söylentiler, ki aslında daha doğrusu Rusya'nın tutumunun yanlış algılamasıydı; Kırgızistan'da az daha kargaşaya sebep olacaktı. Bunun sonucunda vize rejiminin olmadığı ve olmayacağı açıklanmıştır. Gümrük Birliğine üye ülkeler arasındaki seyahatler hâlen vizesiz yapılmakta olup, bu yönde bir endişeye gerek yoktur.

Kırgızistan'daki Slav azınlığının en önemli sorunlarına değinecek olursak, öncelikle şunu belirtmeliyiz: Cumhuriyetin geçiş reformları

aşamasında karşılaştığı sosyo-ekonomik sorunlar, çok uluslu nüfusunu oluşturan Slav azınlık dâhil bütün azınlıklar ve halk tabakalarına yansımıştır. Bu yöndeki sorunlar eski Sovyet topraklarında yeni bağımsızlığını kazanmış devletlerin büyük çoğunluğunda ortak sorun olarak açıklanabilir. İstihdam yerlerinin yetersizliği, düşük emeklilik maaşları sonucu insanların kendilerine ve ailelerine asgarî hayat standardını sağlayamaması çok ağır bir şekilde hissedilmektedir. Bu gibi sorunları büyük siyaset açısından analiz edince, özellikle buna benzer sorunlar ve vatandaşın kaygısının öncelikle ekonomik alanda toplulukta entegrasyon sürecinin ana hareket noktası hâline geldiğini kesinlikle söyleyebiliriz. Özellikle bu konu Moskova'da yapılan BDT zirvesinde tartışmanın merkezine oturmuştur. Topluluğun yeniden yapılandırılması ile ilgili devletlerarası forumun yapılması yönünde alınan karar sevindiricidir. Ayrıca görüşmelerde bütün milletler ve halkların günlük yaşamını olumlu etkileyecek olan çeşitli alanlarda iş birliğini öngören "sıradan halka karşı adım" programının da ele alınması çok isabetlidir.

Verimli işbirliğine verilebilecek birçok örneklerden birisi de, eğitim sürecinde yapılan iş birliğidir. Kırgızistan'da daha önce bahsedilen Kırgızistan-Rusya Slav Üniversitesi açılmış ve faaliyetlerini başarıyla sürdürmektedir. Üniversite BDT ülkeleri içinde açılan ilk Slav üniversitesidir. 1992 yılı Ekim ayında devlet başkanlarımızın önderliğinde, Rusya ve Kırgızistan Cumhurbaşkanı'nın Bişkek'te üniversitenin kurulması yönünde kararı imzalanmıştır. Eğitim kurumu çok uluslu ülke nüfusunun ve öncelikle Rus asıllıların eğitim ihtiyacını karşılamaktadır. 1993 yılında üniversite ilk öğrencileri için kapılarını açmıştır.

Geçen son yıllarda Slav Üniversitesi Kırgızistan'ın itibarlı eğitim kurumlarından birisi hâline gelmiştir. Ünü cumhuriyetin sınırlarını aşmaktadır. Üniversite en iyi öğretim üyelerini kadrosuna katmış, Rusya'nın ve dünyanın en iyi üniversiteleriyle sıkı iş ortaklığı kurulmuş ve bizim eğitim pratiğinde BDT'nin diğer ülkelerinde aynı devletlerarası eğitim kurumlarını açmaya özendiren ilk uygulanabilir örnek olarak ortaya çıkmıştır.

Resmî toplantılardan birinde konuşma yaparken Akayev üniversiteyi, "Kırgızistan-Rusya ortak kuruluşunun özel şekli" olarak adlandırmış ve üniversite mezunlarının ülkelerimiz ve halklarımız arasında sonsuz dostluğu güçlendirmek için öncelikle Kırgızistan-Rusya ortak işletmelerinde iki ülkenin çıkarı uğruna çalışacaklarına emin olduğunu ifade etmiştir.

Bölgelerarası İşbirliği Açısından

Bölgelerarası iş birliği bakımından uluslararası ilişkilere ait prensip sorularını aydınlatmadan önce Rusya dış politikasının temel eğilimlerini gözden geçirmeliyiz. Çünkü, 21. asrın başlangıcında oluşan uluslararası düzen, Rusya Federasyonu çerçevesindeki genel durumu, onun dış politika öncelikleri ve onlara kaynak sağlama olanakları değerlendirilmelidir. Özellikle bölgesel önceliklere, yani BDT devletleri ile ikili ve çok taraflı iş birliğine uygunluk ve ulusal güvenlik sorunlarına önemli rol yüklenmektedir. Bunun yanında, entegrasyon sürecinin gelişmesine de ağırlık verilmektedir.

Rusya ve Kırgızistan arasında bölgeler arası düzeydeki belgeler dâhil 200 üzerinde anlaşma imzalanmıştır. Burada önemli nokta olarak, yakın geçmişte kabul edilen Rusya'da yaşayan Kırgız vatandaşlarının ve Kırgızistan'da yaşayan Rus vatandaşların hukukî statüsü hakkında sözleşmeyi belirtmeliyiz. Ural bölgesinde çalışan Kırgızların sayısı azımsanmayacak düzeydedir. Bu sözleşmeye göre artık onlar Ruslarla aynı haklara sahip olmaktadır. Yani oturma izni alabilecek, sağlık-sosyal hizmetten yararlanabilecek, hatta yerel yönetim organlarına seçilebilecektir. Yekaterinburg'ta bu ülke vatandaşlarının çıkarlarını koruyacak olan Kırgızistan konsolosluğunun açılması karar aşamasındadır.

Uluslararası düzeyde entegrasyon süreçlerinin düzenlenmesiyle birlikte uluslararası özel girişimcilik yapıları, ulus ötesi işletmeler gelişmektedir. Birbirine bağlı bu iki akım günümüz dünyasında üretim güçlerinin gelişmesi için en iyi koşulları sağlamaktadır. BDT'de cumhuriyetler ötesi veya cumhuriyetler arası şirketlerin oluşumu daha başlangıç aşamasındadır.

Orta Asya Cumhuriyetlerine gelince; Rusya'nın onlarla ilişkilerinin prensipleri, Rus siyasetinin etkinliği, Rusya'nın bu bölgedeki ortaklarıyla iş birliği sorunları ve öncelikleri net bir şekilde çizilmiştir.

Bugün, küresel ve bölgesel güçler ile uluslararası finans ve ekonomi enstitülerinin ilgi alanında bulunan Orta Asya, katılımcı sayısı ve seviyesi açısından daha geniş iş birliğinin bölgesi, bölge dışı güçlerin nüfuz mücadelesine girdiği bir arena hâline gelmiştir. Bu, tabii ki bölgenin jeostratejik önemi, muazzam petrol ve diğer doğal ve ham madde kaynaklarına bağlanmaktadır.

10 Kasım 2000 yılında Astana şehrinde Kırgızistan, Beyaz Rusya, Kazakistan, Rusya, Tacikistan devlet başkanları Avrasya Ekonomik Birliğinin kurulması hakkında antlaşma imzalamıştır. Birliğin amacı, üye ülkelerin dinamik gelişimini sağlamak için uluslararası topluluk ile iş birliğinin koordinasyonu ve entegrasyonudur. Ayrıca Merkez Bankaları

Başkanları Kurulu da oluşturulmuştur. Kurulun görevi, Merkez Bankalarının para-kredi politikaları ile ilgili faaliyetlerini koordine etmek, ulusal bankacılık sistemlerinin işbirliği, ödeme-hesap ilişkileri, kur ayarlama ile ulusal dövizin konvertibilitesi mekanizması döviz regülasyonu ve kontrolü ile diğer konularda sorunları çözmektir. Aynı anda, tavsiye niteliğinde karara katılma özelliği ile danışmanlık organ görevini de yapmaktadır.

Ekonomik ve Demografik Faktörler

Öncelikle belirtilmelidir ki, ekonomik plânda devletlerden hiçbirisi ayrı ekonominin yeni koşullarına tamamiyle adapte olamamıştır. Orta Asya ülkelerinin karşılaştığı sorunlar, 1990'ların ilk yarısında dış ekonomik bağlarının Rusya dışındaki ülkelere doğru yönelmesi ile daha da derinleşmiştir. Rusya'nın dış ticaretinde BDT ülkelerinin oranı 1990'daki % 69'dan 1995'te % 18'e kadar gerilemiştir.

Bugün bölgedeki ülkelerle Rusya'nın ticareti, Orta Asya Sovyet cumhuriyetleri ile ticaret hacminin 1/3'i kadardır. Buna rağmen, Rusya hâlen bu ülkeler için önemli komşu, partner ve bölgesel istikrarın garantörü konumunu sürdürmektedir.

Orta Asya'nın "beşlisi" Rusya'nın ihtiyacı olan çeşitli sanayi ve tarım ürünleri üretiminde önemli yere sahiptir. Dahası, "beşli" dünyanın en zengin ham madde depolarından biri olup, Hazar bölgesi, Körfez'den sonra petrol-doğal gaz yatakları bakımından ikinci sıradadır. Orta Asya devletleri, Rusya'nın pamuk, bakır, çinko, kurşun, volfram, mobilden ve civa gibi ham maddelerinin geleneksel ihracatçısıdır.

Nihayet, Rusya'nın bölgeye özel ilgisi hâlen burada yaşamakta olan 8 milyon Rustan da kaynaklanmaktadır. Bunların hukukî hak ve hürriyetlerini korumak, Rus dış politikasının önemli bir parçasıdır. Özellikle Kırgızistan'daki Rus asıllı nüfusun konumu, göçmen akımının azaltılması, Kırgızistan Cumhuriyetinde Daimî İkametgâhı Bulunan Rus Vatandaşları ile Rusya'da Yaşayan Kırgız Vatandaşların Hukukî Statülerine Dair Anlaşmanın uygulanmasına ağırlık verilmektedir. Rusya'nın bu belgeyi 1998 yılı Mart ayında, Kırgızistan parlamentosunun ise ancak 2000 yılı Mayıs ayında onaylaması dikkate değerdir. Tasdik belgelerinin değişimi Bişkek'te 2000 Aralık ayında yapılmıştır.

İşbirliğinin olumlu yönlerinden birini belirtecek olursak, 23 Şubat 1998'de Kırgızistan'da Rusya Federasyonu Federal Göç Hizmetlerinin temsilciliği açılmıştır. Bu kurumun kurulmasının ihtiyacı, Kırgızistan'dan Rusya'ya Rusça konuşan nüfusun toplu göçüne bağlı olarak ortaya çıkan sorunlardan kaynaklanmaktadır. O tarihe kadar, yarım milyon

Rusça konuşan insan (sadece Rus değil Ukraynalı, Beyaz Rus, Dungan, Kırgız) göç etmiştir. Göçün en üst seviyesi Kırgızistan'da ekonomik durumun zorlaştığı 1993 yılına tekâbül etmektedir. Sadece bir yıl içerisinde ülkeden Rusya'ya 95.500 kişi çıkmıştır. Göç hizmetinin Bişkek'te faaliyete başlamasıyla süreç düzene girmiş, daha organize bir hâle gelmiştir. Sadece son üç yılda bu temsilciliğin iki görevlisi 250 bin kişiyi kabul etmiştir. Biz insanları göç ile ilgili acele karar verilmemesi gerektiğine ve bütün sorunların çözüleceğine inandırmaya çalışmaktayız. Gerçekten bu işe yaramıştır. Başvuranların sadece 1/4'i göç kararı almıştır, göç edenlerin oranı ise daha da azdır: % 10-12'dir. Rus yönetiminin bu konudaki tutumu nettir. Rusya'ya dönmek isteyenler dönebilir. Fakat kalan etnik Ruslar ise yaşadıkları yerlerde bütün haklardan yararlanmalıdır. Tabii vasıflı iş gücünün göçü, Rusya'nın lehinedir. Ama Kırgızistan'ın kaybettikleri de göz ardı edilmemelidir. Günümüzün zor ekonomik koşulları sadece Kırgızistan'a ait değildir. Rusya da, göçmenlere elverişli koşullar sağlayabilme gücünden yoksundur. Buradaki güçlük bundan kaynaklanmaktadır. "Kırgızistan Cumhuriyeti'nin Resmî Diline Dair Kanun",² yani Rus dili hakkında kanunun çıkmasından sonra ve "Kırgızistan Cumhuriyetinde Göç Hareketlerinin Düzenlenmesi İle İlgili Ek Tedbirlere Dair"³ kararnâmenin devlet başkanı tarafından onaylanmasından sonra göç hareketleri kısmen düzene sokulabilmiştir.

Bununla birlikte 2000'de ülkedeki göç hareketleri şiddetlenmiştir. 1999'da Kırgızistan'dan Rusya'ya 8.714 kişi, Rusya'dan Kırgızistan'a ise 5.254 kişi göç etmiş; 2000 yılında 43.588 kişi çıkış için başvurmuş, bunlardan 17.967'sine olumlu yanıt verilmiştir. Üstelik Kırgızistan'da yaşayan etnik Rusların durumu, diğer komşu ülkelere nazaran iyi sayılabilir, ki bu da Orta Asya devletlerindeki Rusya büyükelçilerinin görüşüdür.

Ülke yöneticilerinin dengeli siyaseti cumhuriyette milletlerarası barış ve istikrarın korunmasına yöneliktir. "Kırgızistan- bizim ortak evimiz" sözleri sürekli olarak devlet başkanı, hükümet ve Kırgızistan Halkı Asamblesinin somut çalışmaları ile desteklenmektedir. Fakat yapılanlar her zaman istenildiği gibi pürüzsüz olmamakta, resmî hukuk politikası her zaman yerine getirilmemektedir. Günlük hayatta çeşitli problemlerle karşılaşılmaktadır. Bundan dolayı göç hareketleri istikrarsız ve eğilimidir.

² Slovo Kırgızistana, 30 Mayıs, 2000

³ Kırgızistan Cumhuriyeti Devlet Başkanı Kararnamesi, N: 127, Bişkek, Hükümet Sarayı, 20 Mayıs, 2000

Burada, cumhuriyet sınırları dışında az bilinen diğer demografik sorundan komşu Tacikistan'dan zorunlu göç ve mültecilerden bahsedilmelidir. Kırgızistan Dışişleri Bakanlığı anlaşmalı göç politikasının yürütülmesinde önemli rol üstlenmektedir. Ülke önemli uluslararası hukukî belgelere katılmaktadır, bunlardan birisi insan hakları ve zorunlu göç ile ilgili belgelerdir. Dışişleri Bakanlığı, göç sürecini özellikle de mülteci sorunlarını düzenleyen bölgesel çok taraflı ve ikili sözleşmeler ve anlaşmaların BDT düzeyinde hazırlanmasına ve değerlendirmesine doğrudan katılmaktadır.

1 Ocak 1999 itibarıyla Göç İdaresi verilerine göre, ülkede 14.560 mülteci vardır; bunlardan 13.992'si Tacikistan, Afganistan, Çin, Etiyopya, Çeçenistan ve diğer ülke vatandaşları olup, bunların % 80-82'si etnik Kırgızlardır. "Sıcak noktalardan" göç, hükümetin özel kararı ile düzenlenmektedir. 2001 yılında Türkiye'nin Van ilinden ve Afganistan'daki Pamir bölgesinden etnik Kırgızların kabul edilmesi beklenmektedir. Mültecilerle çalışmalarda BM'nin mülteci sorunlarıyla ilgili üst kurulunun uluslararası programları ve özellikle BDT çerçevesinde bölgesel ve uluslararası iş birliği büyük önem taşımaktadır. Burada da Rusya'nın katkıları dikkate değerdir. Bu sorunun çözümüne yönelik imzalanan birkaç sözleşme şunlardır: "Zorunlu Göçmenlere Desteğin Gösterilmesine Dair", "Silâhlı Anlaşmazlıkların Kurbanlarını Korumaya Yönelik Öncelikli Tedbirlere Dair", "Sürgün Edilen Azınlık Haklarının İade Edilmesine Dair", "Mülteci ve Zorunlu Göçmenlere Destek Amaçlı Hükümetler Arası Fonun Kurulmasına Dair", İnsan Hakları ve Temel Hürriyetler Sözleşmesi ve diğerleridir.⁴

Rusya sadece siyasi ve yasal yardımla kalmayıp, somut ekonomik yardım da sağlamakta ve Kırgızistan ekonomisine "nüfuz etmek" istemektedir. Rusya Federasyonu Nükleer Enerji Bakanlığı şimdiden kapsamlı faaliyet programı hazırlamıştır. Programın öncelikli hedefi, uyuşturucu trafiğinin geçtiği Tacikistan sınırlarını güçlendirmektedir. Bu amaçla teknik ekipman için 1 milyon dolar yatırımla öngörülmüş, bunların 700 bin doları ödenmiştir. Sonraki çalışma ise "Orlovka", "Kara-Balta", "Janar", "Dastan", Bişkek Makine Fabrikasını kapsayan işletmelerle uranyum yataklarında ortak çalışmalar başlatılacaktır. Bu ise yeni istihdam yerleri, sosyal sorunların çözümü demektir.

Yakın geçmişte ticarî-ekonomik ve ilmi-teknik ortaklığa yönelik Kırgızistan-Rusya hükümetler arası komisyonu faaliyetlerine başlamıştır. Tütün ve tütün ürünleri, sebze-meyve, dikiş makineleri,

⁴ Bkz. D. Azrael (Ed.), *Migratsiya V Postsovetskom Prostranstve: Politiceskaya Stabilnost i Mejdunarodnaye Sotrudnicestvo*, Moskova, 1997, s. 183.

.....
: Rusya ve Kırgızistan
: askerî iş birliği ve
: sınırları korumaya
: yönelik devletlerarası,
: hükümetler arası ve
: kurumlar arası düzeyde
: 20'ye yakın normatif
: hukukî belgeye imza
: atmıştır.
:

otomobil parçaları, pamuk, anti-
man, akkorlu lamba gibi ürün-
lerde Rusya'yı Kırgızistan'ın en
büyük ithalâtçısı konumuna
getiren 2009 yılına kadar ticarî
ekonomik işbirliği programı
oluşturulmuştur. Rusya'nın bu
malların gelecekteki alımlara olan
ilgisi de korunmaktadır.

Bunlarla birlikte zorluklar da
bulunmaktadır. Kırgızistan,
bugüne kadar Rusya'ya olan

geçmiş yıllardan kalmış 138 milyon dolar borcunu, 18 milyon dolar faiz borcunu ve yeni krediye göre 27 milyon dolar borcunu kapatmamıştır. Bütün bu sorunlar çözülebilecek niteliktedir diyebiliriz ve biz Kırgızistan-Rusya ilişkilerinin geleceğine iyimser bakmaktayız.

Güvenlik ve İstikrar-Bir Madalyonun İki Yüzü

Rusya'nın Orta Asya'ya yönelik politikasının kilit parçası, bölgede güvenlik ve istikrar sorunlarına yönelik ikili ve çok taraflı iş birliğinin geliştirilmesidir. Bu ise, askerî, siyasi, sınır, hukuk ve özel hizmetler alanlarında iş birliğini öngören, Rusya ve Orta Asya devletlerini birbirine bağlayan çeşitli anlaşma ve sözleşmelerin temeline dayandırılmaktadır. Gerçek ve potansiyel dış tehditlerden korunmak için gerekli araç, Kolektif Güvenlik Anlaşmasıdır (KGA). Her ne kadar çeşitli sebeplerden dolayı BDT'de güçlü kolektif savunma sistemini oluşturmaya yönelik entegrasyon süreci gelişme gösteremese de bu belge siyasi, askerî işbirliğinin belirleyici faktörü ve sistemin temeli olmasının önemini tamamen korumaktadır. Geçmiş yıllar itibarıyla Rusya ve Kırgızistan askerî iş birliği ve sınırları korumaya yönelik devletlerarası, hükümetler arası ve kurumlar arası düzeyde 20'ye yakın normatif hukukî belgeye imza atmıştır.⁵

Özellikle 1999'da güney Kırgızistan'ın Batken Bölgesi'nde vuku bulan olayların, 2000'de Özbekistan İslâmî Hareket militanlarının sınır ihlâlinin, komşu Afganistan'daki düzensiz ve tehlikeli durumun ışığında anlaşmanın Orta Asya bölgesine yönelik güncelliği açıktır. Taliban'ın Tacikistan ve Özbekistan sınırına dayanması BDT'nin güney bölgelerindeki durumu zorlaştırmakla kalmamış ayrıca Orta Asya bölgesinde gerginlik yaratmıştır.

⁵ Bkz. V.İ. Maslov, *Regionalnaya Bezopaznost: İstoriya i Problema Novih, Nezarvisimih Gosudarstv Tsentralnay Azii*, Moskova, Bişkek, 2000, s. 76-78.

1999'un son aylarında gerçekleşen Rusya-Özbekistan, Rusya-Tacikistan siyasî görüşmeleri sırasında taraflar, Taliban rejimi tarafından Özbekistan ve Tacikistan güvenliğine karşı olan tehlikeye elbirliği ile tepki gösterme niyetlerini bildirmiş; durumun daha da derinleşmesi hâlinde kullanılacak ortak siyasî, diplomatik, savunmaya yönelik tedbirleri değerlendirmiştir. Rusya, Birleşmiş Milletlerin sarf ettiği çabalar çerçevesinde, özellikle Afganistan içi çatışmayı bütün Afganistanlıların kabul edeceği barışçı siyasî çözümlere dönüştürmeye yönelik olan "Afganistan'ın Komşu ve Dost Grupları", yani 6+2 grubunun çerçevesinde Orta Asya partnerleri ile iş birliğini sürdürmektedir. Bu konudaki ciddi endişeler Rusya ve onun Orta Asya partnerlerini aşırı dinî eğilimlerin tırmanma tehlikesini etkisiz hâle getirmek için işbirliği yapmaya itmektedir.

Net bir şekilde vurgulamalıyız ki, dinî-siyasî aşırılığa karşı önlemler hiçbir şekilde dünya dinlerinden bir tanesi olan, Rusya'nın kendisinde ve bölge ülkelerinde milyonlarca inananı olan İslâm'a karşı mücadele olarak algılanmamalıdır.

Kırgızistan Cumhuriyeti Devlet Başkanı Akayev Orta Asya'nın günümüzde uluslararası terörizmden kaynaklanan tehlikelerin merkezinde kaldığını söylemektedir. Ben de bu konuda onunla hemfikirim. Bu terörizm, ideolojik plânda demokratik süreçleri tersine çevirmeye ve rejimi devirmeye yönelik aşırı dinî sloganlarla beslenmekte ve doğrudan silâhlı saldırıya kadar gidebilmektedir. 1999-2000 yıllarında Kırgızistan ülkenin güneyine kadar ilerleyen büyük militan gruplarına karşı geniş silâhlı faaliyetler yürütmek zorunda kalmıştır. Ülkenin silâhlı kuvvetleri Rusya'nın askeri-teknik yardımı ve bölgedeki komşularının desteği ile haydutları çökertmiş ve sınır dışına kadar kovalamıştır. "Rusya'da Afganistan'dan yayılan güçlü istikrarsızlık etkileri iyi bilinmektedir. Orada olan bitenler ile ilgili fazla ayrıntıya girmeden şunu belirtmeliyim: Orta Asya, uluslararası terörizme ve dinî yayılmacılığa karşı yapılan savunmanın ilk safında bulunmaktadır. Bunların uzun vadeli plânları sadece Orta Asya'ya yönelik olmayıp, Rusya ve onun arkasından da Batı dünyasına yöneliktir". Kırgızistan devlet başkanı olayları bu şekilde değerlendirmektedir.⁶ Bunun için terörizmle, dinî yayılmacılık ve uyuşturucu ticareti ile savaşta Rusya ile stratejik işbirliğine öncelik verilmektedir.

Afganistan'la ilgili diğer ciddi sorun uyuşturucu trafiğidir. Orta Asya ülkeleri yasadışı uyuşturucu taşımacılığı için elverişli bir yol olmaktadır.

⁶ Askar Akayev, "Tsentrálnaya Aziya ne vzorvetsya!", *Nezavisimaya Gazeta*, 13 Mart 2001.

2000 yılında Kırgızistan'da askerî kuvvetler 5.370 kiloluk uyuşturucu maddesini ele geçirmiştir. 1999'da bu rakam 35.555 kilo idi.⁷

Uyuşturucu, ülke üzerinden Rusya, BDT ve Batı Avrupa'ya gönderilmektedir. Uyuşturucuyla savaş için uluslararası topluluğun çabaları da koordine edilmelidir. Siyasî ve askerî işbirliği sırasında uluslararası terörizm, siyasî baskı ve uyuşturucu ticaretine karşı ortak mücadelede tedbirlerin koordinasyonu için kesin ve uygulanabilir mekanizma hayata geçirilmiştir.

"Şanghay Klübü" üyeleri ve Kolektif Güvenlik Antlaşmasına taraf devletler, Kırgızistan'a verilecek askerî teknik yardım imkânları üzerinde tartışmıştır. Moskova'da BDT ülkelerinin çabalarıyla anti-terör merkezi kurulmuştur. Onun bir şubesi Kırgızistan'da açılacaktır.

"Altılının" üyesi olan Rusya Federasyonu, Kırgızistan, Kazakistan, Beyaz Rusya, Tacikistan ve Ermenistan'ın güvenliğini sağlamaya ve aşırıların yeni tehditlerine karşılık vermeye yönelik çabuk kurulan kolektif güçler oluşturulmaktadır. Bu ülkelerin her birinde kolektif güce katılan birlikler oluşturulmuştur.

Kırgızistan toprağında yerleşmesi düşünülen daimî yönetim grubunun kurulması gündemdedir, ayrıca savaş durumları ve çeşitli anlaşmazlıkların ortaya çıkma sebepleri tartışılmalı ve ortak eğitim verilmelidir. Bu arada anti-terörist aktiviteler, BM ve AGİT gibi uluslararası kuruluşlar tarafından da genişçe yürütülmektedir. Rusya Devlet Başkanı Putin'in dediği gibi Rusya Federasyonu için öncelikli konu Rusya'nın etrafında istikrarlı, güvenli ortam yaratmak, ülkenin sosyo-ekonomik sorunlarını çözmeye kullanacağı kaynak ve çabaları azamî düzeye çıkarılmasına imkân verecek şartları yaratmaktır.⁸

⁷ Bknz: *Slovo Kırgızistana*, 13 Şubat 2000

⁸ Kırgızistan Cumhuriyeti Rusya Büyükelçiliği Arşivi Belgeleri, 2000